

VYBRANÉ CHARAKTERISTIKY TERMÍNU CHUDOBA POUŽÍVANÉ NA SLOVENSKU

Jozef VOROBEL

Člověk v tísní, o.p.s., pobočka Slovensko Spišské Podhradie

V súčasnej spoločnosti na Slovensku sa slovo chudoba neraz používa v rôznych slovných spojeniach a významoch. Tento príspevok sa zaoberá načrtnutím týchto významov a charakteristík, ktoré sa využívajú predovšetkým v sociálnej oblasti. Dáva si za cieľ charakterizovať význam slova chudoba z pohľadu slovenskej legislatívy, poukazuje na používanie tohto významu vo vybraných oficiálnych dokumentoch a v knižnej odbornej terminológii.

Podľa Slovníka súčasného slovenského jazyka je význam slova chudoba chápaný ako „stav veľkého materiálneho nedostatku“.¹⁷⁷ Iný používaný synonymický výraz pre chudobu je slovo núdza, čo sa v oveľa väčšej miere využíva v terajšej dobe v slovenskej legislatíve pod pojmom hmotná núdza.

Slovník sociálnej práce charakterizuje chudobu prostredníctvom príjmov a spotreby, ktoré predstavujú všeobecne známe štandardy minimálnych potrieb človeka. Sú charakterizované meraním, ako je spotrebný kôš, ktorý zahŕňa rôzne potreby a služby dôležité pre dôstojné prežitie. V súčasnosti medzi hlavné zdroje vytvárania chudoby patrí predovšetkým nezamestnanosť a s tým súvisiaci nízky príjem a majetok. Určenie minimálnej mzdy a životného minima sú najčastejšie používané ekonomické nástroje na riešenie chudoby.¹⁷⁸

Chudoba ako taká sa často spája s nerovnosťou. Je sprevádzaná nerovnakým prístupom k materiálnym zdrojom, ktoré vytvárajú marginalizáciu niektorých skupín obyvateľstva. V súčasnom období sa neprestajne vytvára chudoba a nerovnosť, pričom rozpory medzi bohatstvom a chudobou narastajú. Vo svetovom meradle sa štáty

¹⁷⁷ JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. (eds.). 2011. *Slovník súčasného slovenského jazyka*, H – L (2. zv.). Bratislava : Veda, 2011. s. 303.

¹⁷⁸ Pre medzinárodné porovnanie sa používa hodnotenie nižšieho príjmu ako je polovica príjmu mediánu (prostrednej hodnoty) v spoločnosti. Pozri MATOUŠEK, O.: *Slovník sociální práce*. Praha: Portal, 2003, s. 81 – 82.

zvyknú rozdeľovať na chudobné a bohaté, pričom aj vo vnútri štátov sa rozdeľujú na chudobných a bohatých jednotlivcov.¹⁷⁹

Chudoba, podľa Sociologického slovníka je vtedy, keď príjem domácnosti nedosahuje určitú úroveň a spravidla sa rozlišuje na dve kategórie. Na absolútnu a relatívnu. Absolútna chudoba je vtedy, keď príjem jednotlivca nedosahuje minimálnu úroveň, ktorá umožňuje spoločensky žiadané správanie a fungovanie. Tieto úrovne sa určujú pre rôzne typy domácnosti prostredníctvom inštitúcií sociálnej správy. Relatívna chudoba je vtedy, keď jednotlivec v danej spoločnosti je vnímaný ako znevýhodnený svojou životnou úrovňou. Zvyčajne sa taká úroveň charakterizuje pomocou priemerného príjmu v spoločnosti.¹⁸⁰

Správa o svetovej sociálnej situácii z roku 2010 s názvom Prehodnotenie chudoby, ktorá vyšla na pôde Organizácie spojených národov, za definovala mieru absolútnej chudoby podľa denného príjmu. V tom čase bol tento príjem menej ako jeden a štvrtý dolára na deň, čo v súčasnosti podľa aktuálneho kurzu je necelé jedno euro. Problém chudoby je na medzinárodnej úrovni chápaný ako mnohodomenzionálny a mnohostranný sociálny jav, kde zohrávajú svoje vplyvy viaceré spoločenské oblasti ako je školstvo, zdravotníctvo, životné prostredie a sociálne vylúčenie.¹⁸¹

Všeobecne prijímaná definícia absolútnej chudoby, je z marca roku 1995 zo Svetového stretnutia pre sociálny rozvoj uskutočneného v Kodani, kde absolútna chudoba bola chápaná ako „stav charakterizovaný extrémne zníženou dostupnosťou základných ľudských potrieb, vrátane potravín, prístupu k zdravotne čistej vode, nedostatkom hygienických zariadení, zdravia, bývania, vzdelávania a osvetu“.¹⁸² Takáto chudoba sa definovala nielen podľa ekonomického príjmu ale aj od možností prístupu k vybraným sociálnym službám.

¹⁷⁹ Pozri MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 39.

¹⁸⁰ Pozri JANDOUREK, J. 2007. *Sociologický slovník*. Praha : Portal, 2007. s. 103.

¹⁸¹ *Správa o svetovej sociálnej situácii z roku 2010*, <http://un.org/esa/socdev/wssd/text-version/agreements/poach2.htm> [9.2.2012]

¹⁸² *Správa zo Svetového stretnutia pre sociálny rozvoj*, Kodaň, 6 – 12. marec 1995, <http://un.org/documents/ga/.../aconf166-9.htm>, [9.2.2012]

Ako už bolo spomenuté definície chudoby vychádzajú vo väčšej miere zo životného minima. Táto hodnotiacia koncepcia vznikla už koncom 80. rokov 19. storočia v Anglicku. Išlo o vytvorenie úrovne, kde by boli naplnené základné ľudské potreby ako bol dostatok jedla a náležitého bývania. Táto koncepcia aj v súčasnosti vyjadruje minimum, ktorá znamená určitú finančnú hodnotu. Ale toto všeobecné kritérium môže smerovať k tomu, že sa niektorí jedinci nachádzajú pod hranicou chudoby, pretože ich príjmy v skutočnosti nestačia ani na uspokojovanie základných potrieb. Súvisí to aj napríklad s regionálnymi rozdielmi daného štátu, kde v určitej oblasti sú vyššie životné náklady ako niekde inde.¹⁸³

I keď význam slova chudoba je v slovenskej spoločnosti všeobecne známe a pomerne často používané, termín chudoby ako taký nie je zadefinovaný v slovenskej legislatíve. V tomto príspevku je zadefinovanie termínu chudoba chápané ako konkrétne paragrafové znenie. Na druhej strane slovo chudoba je zahrnuté v textoch zákonov, ako napríklad v zákone o štátnom rozpočte, kde termín chudoba sa používa napríklad v slovnom spojení „zníženie miery rizika chudoby“,¹⁸⁴ v zákone o oficiálnej rozvojovej pomoci „zmierňovanie chudoby a hladu v rozvojových krajinách“,¹⁸⁵ alebo v zákone o dôchodkovom sporení „dôchodkové dávky sú vyplácané vo forme podporných platieb v prípade choroby, chudoby“.¹⁸⁶

Životné minimum, ako bolo spomenuté, vytvára pomyselnú čiaru, ktorá je meradlom a definovaním chudoby. Podľa zákona o životnom minime je to „spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav hmotnej núdze“.¹⁸⁷ V súčasnosti je úroveň životného minima necelých 190 eur na mesiac pre jedného plnoletého jednotlivca, čo v porovnaní s medzinárodnou štandardou merania absolútnej chudoby je viac ako šesť krát vyššia hodnota.

¹⁸³ Pozri GIDDENS, A. 1999. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999, s. 280.

¹⁸⁴ Zákon č. 511/2001 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2012.

¹⁸⁵ Zákon č. 617/2007 Z. z. o oficiálnej rozvojovej pomoci v znení neskorších predpisov, § 4.

¹⁸⁶ Zákon č. 207/2010 Z. z. o dôchodkovom sporení v znení neskorších predpisov, § 6 h.

¹⁸⁷ Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime v znení neskorších predpisov, §1. Opatrenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 194/2011 o úprave súm životného minima.

Oficiálna merateľná chudoba na Slovensku je charakterizovaná prostredníctvom hmotnej núdze, čo znamená, že je vtedy, „ak príjem fyzickej osoby nedosahuje životné minimum a tento príjem si nemôže zabezpečiť vlastným pričinením.“¹⁸⁸ Taktiež zákon o hmotnej núdzi vymedzuje základné životné podmienky ako jedlo, ošatenie a bývanie.

Čo sa týka poskytovania rôznych štandardov bývania je v súčasnosti už aj zadefinované sociálne bývanie „ako obstarané s použitím verejných prostriedkov určené na primerané a ľudsky dôstojné bývanie fyzických osôb, ktoré si nemôžu obstaráť bývanie vlastným pričinením“.¹⁸⁹ Vlastné pričinenie je dôležité pre vnímanie životného minima v spojitosti s ďalšími odvíjajúcimi sa sociálnymi dávkami aj s určitou úrovňou výšky minimálnej mzdy.¹⁹⁰

Chudoba na Slovensku, ktorá je merateľná na základe financií čo sa týka mesačného príjmu, je poväčšine chápaná a definovaná v teoretickej rovine. Môžeme sa s ňou stretnúť v oficiálnych dokumentoch ako napríklad, Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti z roku 2008, kde chudoba sa charakterizuje v spojitosti „sociálne skupiny ohrozené chudobou a sociálne vylúčením“, alebo sa spomína ako „polarizácia medzi bohatými a chudobnými“, alebo napríklad „domácnosti žijúce pod hranicou alebo blízkosti hranice chudoby“.¹⁹¹

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2010 používalo termín chudoba vo viacerých slovných spojeniach ako napríklad „veľká časť Rómov na Slovensku patrí aj naďalej medzi sociálne a ekonomicky najslabšie spoločenské skupiny postihnuté chudobou a sociálnym vylúčením“ alebo v spojitosti „pozitívne motivačné nástroje pre deti z extrémne chudobných rodín“.¹⁹²

Na tomto mieste je dôležité povedať o pripravovanom zákone o sociálne vylúčených spoločenstvách, kde je v značnej miere spomínaná

¹⁸⁸ Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v znení neskorších predpisov, §1, §2.

¹⁸⁹ Zákon č. 443/2010 Z. z. o dotáciách na rozvoj bývania a sociálnom bývaní v znení neskorších predpisov, §21.

¹⁹⁰ Zákon č. 663/2001 Z. z. o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov.

¹⁹¹ *Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti*. 2008. [online]. [2012-02-15]. Dostupné na internete: <<http://akademickyrepozitar.sk/Akademicky-repoziter/Dlhodoba-vizia-rozvoja-slovenskej-spolocnosti>>.

¹⁹² *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2010*. [online]. [2012-02-15]. Dostupné na internete: <<http://vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-obdobie-rokov-2010-2014>>.

chudoba v slovných spojeniach ako napríklad medzigeneračná chudoba, materiálna chudoba, vzťah medzi chudobou a sociálnym vylúčením.¹⁹³ V tomto pripravovanom legislatívnom dokumente je predovšetkým významná nová charakteristika sociálne vylúčených spoločností, ktorá už nie založená ako predtým na etnickom ale socioekonomickom princípe.

Cieľom tohto príspevku je poskytnúť vybraný náčrt charakteristík chudoby ako používaného termínu v slovenskom prostredí. Je pochopiteľné, že nie je vyčerpávajúci. Tento úzky vybraný prehľad mal by predovšetkým poslúžiť poslucháčom študijných odborov sociálna práca a pravoslávna teológia na ďalšie rozšírenie poznatkov v štúdiu a popríade poskytnúť nové informácie ako námety na uvažovanie či diskusiu.

Zoznam bibliografických odkazov

- JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. (eds.). 2011. *Slovník súčasného slovenského jazyka*, H – L (2. zv.). Bratislava : Veda, 2011. ISBN 978-80-224-1172-1.
- JANDOUREK, J. 2007. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-9.
- MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MAREŠ, P. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.
- GIDDENS, A. 1999. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- Správa zo Svetového stretnutia pre sociálny rozvoj*. 1995. [online]. [2012-02-09]. Dostupné na internete: <<http://un.org/esa/socdev/wssd/text-version/agreements/poach2.htm>>.

¹⁹³ *Návrh vecného zámeru zákona o sociálne vylúčených spoločnostiach*. [online]. [2012-02-11]. Dostupné na internete: <[http://rokovanie.sk/Rokovanie.aspx/Nezaradený MateriálDetail?idMaterial=20238](http://rokovanie.sk/Rokovanie.aspx/Nezaradený_MateriálDetail?idMaterial=20238)>.

Dlhodobá vízia rozvoja slovenskej spoločnosti. 2008. [online]. [2012-02-15]. Dostupné na internete: <<http://akademickyrepozitar.sk/Akademicky-repoziter/Dlhodoba-vizia-rozvoja-slovenskej-spolocnosti>>.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky z roku 2010. [online]. [2012-02-15]. Dostupné na internete: <<http://vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-obdobie-rokov-2010-2014>>.

Správa zo Svetového stretnutia pre sociálny rozvoj, Kodaň, 6 – 12. marec 1995, *Správa o svetovej sociálnej situácii*, Prehodnotenie chudoby. 2010. [online]. [2012-02-09]. Dostupné na internete: <<http://un.org/documents/ga/.../aconf166-9.htm>>.

Návrh vecného zámeru zákona o sociálne vylúčených spoločnostiach. [online]. [2012-02-11]. Dostupné na internete: <<http://rokovanie.sk/Rokovanie.aspx/NezaradenýMateriálDetail?idMaterial=20238>>.

Zákon č. 511/2001 Z. z. o štátnom rozpočte na rok 2012.

Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 617/2007 Z. z. o oficiálnej rozvojovej pomoci v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 663/2001 Z. z. o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 207/2010 Z. z. o dôchodkovom sporení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 443/2010 Z. z. o dotáciách na rozvoj bývania a sociálnom bývaní v znení neskorších predpisov.

Opatrenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky č. 194/2011 o úprave súm životného minima.

SELECTED CHARACTERISTICS OF THE POVERTY USED IN SLOVAKIA

Jozef VOROBEL, Člověk v tísní, o.p.s., pobočka Slovensko, Palešovo
námestie 34, 053 04 Spišské Podhradie

Abstract

Paper is devoted to selected characteristics terms of poverty, which are used at present in Slovakia. Outlines their meanings in the selected book terminology, official documents and in the Slovak legislation.

Key words

Poverty, material need, living minimum